

BRUDSTRUMPEBAND.

UNDERSÖKNING OM STRUMPEBANDETS, SÄRSKILT BRUDSTRUMPEBANDETS BETYDELSE

Av

LOUISE HAGBERG.

I Nordiska Museets ägo finnes en större samling brudstrumpeband, åtskilligt över hundra nummer, små prydliga tingestar, vilka datera sig från slutet av 1700- till in på 1860-talet. Det var nämligen den tiden brukligt, att bruden av en väninna eller syster såsom lysningspresent och tillbehör till brudräkten begåvades med för detta tillfälle särskilt förfärdigade strumpeband. Var det en tjänarinna, som gifte sig, uppvaktades hon på samma sätt av någon av husets döttrar. Ännu på 1870-talet kvarlevde detta bruk.

I allmänhet består ett brudstrumpeband utav ett broderat eller målat band, som å ömse ändar är försett med, vanligen vita eller skära, sidenknytband eller silkessnoder, eller också utgöres det av ett enda band, vars mittparti då är på endera sättet utsmyckat. Strumpebandet kan dock även avslutas med ett eller två trikåband och knäppas igen med ett metallspänne.

De olika tidsskedenas band skilja sig ej så obetydligt ifrån varandra. Å de från slutet av 1700- och början av 1800-talet stammande framträder den gustavianska tidens sirlighet såväl i utsmyckning som inskrifter, fina målningar å vitt siden med blomster-

Fig. 1. Brudstrumpeband från Mathilda Ficker-Gelhaars bröllop år 1836. Målning å vit sammet (röda rosor, penséer och turturduvor). Ur Weserska samlingen. Tillh. regeringsrådet Aug. och fröken Kerstin Vall, Stockholm.

slingor av rosor och förgätmigej, Amors eller som det i äldre tider hette Astrilds fackla och pilkoger (fig. 2) växla med upphöjt broderi i crêpe och silkessniljor, tambursöm, paljettbroderi o. s. v. »Med nöje och frihet jag knijter mina band», lyder inskriften på ett par strumpeband från 1700-talet, fig. 3: 1, och å ett annat av fru M. E. af Peterssens, f. Gother, år 1797 burna läses å det första: »Aimer avec franchise», och å det andra: »C'est toujours ma devise», fig. 3: 3. Den sengustavianska tidens band växla med svenska och franska inskrif-

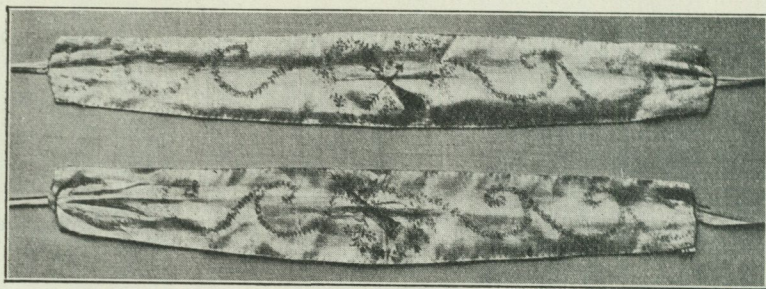

Fig. 2. Brudstrumpeband. Sengustavianska tiden. Målning å vit sidensars. Nord. M. 119,953 a, b.

ter. Senare tid nöjer sig i allmänhet med att enbart utsätta bärarinnans initialer, försåvitt någon inskrift alls förekommer. Från förstnämnda tid förskriva sig även följande bandinskrifter: »M. Christinas täcka hand — Knyter dessa band» (fig. 3: 2) och »Vous naurez jamais damis — plus sincere que je le suis». De senaste i museet befintliga, med inskrift försedda banden buros år 1825 av fru Sophie Meyerson, f. Schück, och å dem läses: »Souvenir — de tes amies», fig. 7: 1.

Från år 1799 finnes ett par strumpeband liknande de ännu på landsbygden brukliga, ett nära på halvannan meter långt i rött, vitt och grönt vävt ylleband med följande invävda inskrifter: »När eder fot av kiärleks lagar kan hindras mer at wara fri, må dessa band i glada dagar kring edar ben få knutna bli. Eleonora Palmgren. — Ert täcka ben i fångsel sätt let icke twånget er förfära, det är iu liuft, det är iu lätt, när kiärlek smider, boior bära. Anno 1799. Den 11 i nästa månad.» Fig. 4.

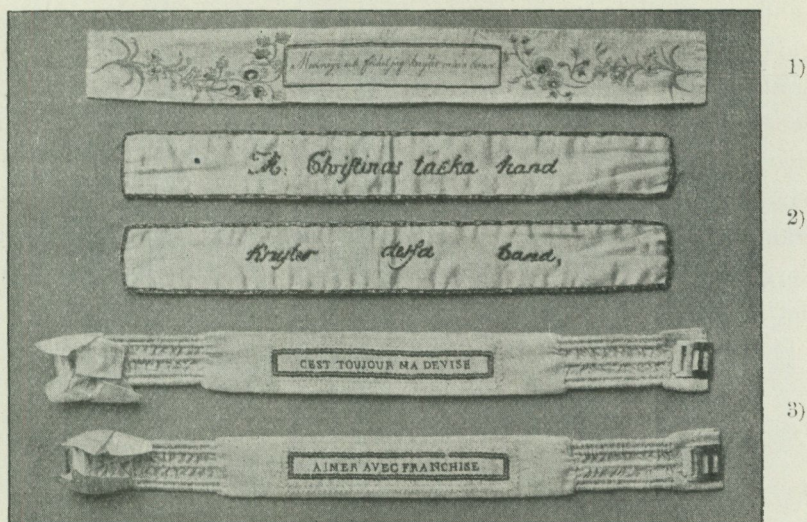

Fig. 3: 1—3. Brudstrumpeband.

- 1) 1700-talet. Tambursöm (röda rosor och förgätmigej) å vitt siden. Nord. M. 10,439.
 2) Sengustavianska tiden. Metalltrådsbroderi å vitt siden. Nord. M. 33,538.
 3) År 1797. Ljusblått siden. Tillhört M. E. Gother—af Petersens. Nord. M. 16,952.

Ett genomgående drag i utsmyckningen är att banden äro prydda med symboliska blommor såsom röda rosor, förgätmigej och penséer, minst en tredjedel av de i museet befintliga äro på detta sätt utsmyckade, och av dessa förskriva sig de flesta från 1800-talets förra hälft. I ett litet poem från denna tid heter det också:

»Band med blommor uppå är kärlekens gamla symboler
 Flickan med tvekande hand skickar den älskade dem.»¹

Å bild 6 titta i rosenkalkarna ett par amoriner fram, männe symboliska bilder av kontrahenterna själva? Målningen är utförd på vit sammet, något på 1830-talet ofta förekommande. Det annars under 1800-talet vanligaste var å vit silkesstramalj i olika färger utfört silkesbroderi, under 1800-talets början broderades det även på smala silverband. På 1830- och än mer på 1840-talet förekommer mycket pärlbroderi, och bland 1850-talets band finnas även på siden-

¹ Ur i familjearkiv (Hagberg) befintlig julklappsvers.

band uppfästade virkningar. Pärlbroderierna äro ofta i blått och gult, de svenska färgerna. Enligt en gammal engelsk utsago beträffande strumpebandens färger säges, att rent gult betyder ära och glädje och blått trohet. » — — Garters blew, Which signified that Sir Abram's love was true» (Blå strumpeband som betydde att Sir Abram's kärlek var uppriktig) står det i ett gammalt skådespel från år 1612.¹ I Finland heter det härvidlag: »svart sorg, gult korg; grönt kärlek; grått smälek; rött glatt (glädje), blått trott (trohet), vitt kvitt (= skild)».² Nr 3 å bild 7 visar ett band i blått och

Fig. 4. Brudstrumpeband. Nord. M. 113,615 a.

gult, som å baksidan bär följande anteckning i bläck: »C. V. Böttiger och D. G. Tegnér d. 21 aug. 1844. Ida Charpentier till L. G. Tegnér».

Ett par andra, även i pärlor broderade band från år 1843 voro lysningspresent till Mina Roos af Hjelmsäter, vilken då, den 16:de i ordningen av 17 syskon, i Stockholm trädde i brudstol med handlanden C. J. Lagerberg. Till bandens senare historia hör, att sonen, nuvarande kammarherre M. Lagerberg, d. 17 maj 1860 erhöll det ena och d. 20 maj s. å. det andra till minne av konfirmation och första nattvardsgång.³

Banden benämnas än brudstrumpeband och än marskalksstrumpeband. Förr i tiden, så t. ex. på 1830-talet, hade man icke såsom nu

¹ J. Brand (Ed. Ellis), *Popular Antiquities of Great Britain*. London 1900. Vol. II s. 129.

² Meddelat av W. Sjöberg, Replot, Finland.

³ Meddelat av kammarherre M. Lagerberg, Grenna.

är fallet en mängd tärnor och marskalkar vid ett bröllop, utan uppvaktades brudparet utav en av vardera slaget på brudens och lika så på brudgummens sida, vilka mera voro som värdar och värdinnor och skötte om det hela. Under vigseln bar bruden de till henne av

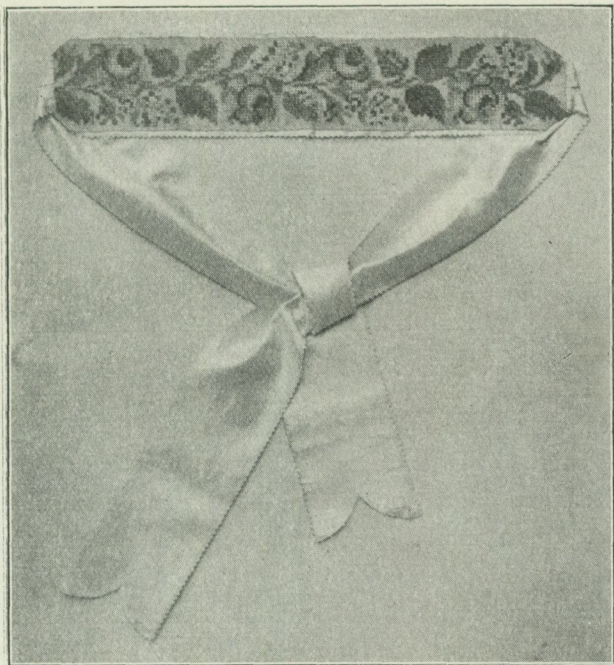

Fig. 5. Marskalksband som tillh. professor C. A. Hagberg, 1840-talet. Silkesbroderi å silverband (röda rosor och förgätmigej). Tillh. förf.

en ogift väninna broderade och skänkte banden, som av tärnorna påknötos henne. Efter vigseln lossade de dem och bundo dem om marskalkarnas vänstra arm. Så gick det enligt uppgift till i Stockholm ännu på 1860-talet.¹ Hur det var på 1840-talet, därom kunna vi få upplysning genom ingen mindre än August Blanche. I en år 1846 av honom publicerad novell läses följande: »Bruden och brudtärnorna försvunno i ett inre rum, vars motsatta vägg tycktes helt och hållet vara undangömd av en ovanligt bred och hög mahogny-

¹ Meddelat av fröken Anna Schröderheim, Stockholm.

möbel med de vitaste örngottskuddar på. Dörrarna tillslötos. — Efter en stund utkommo tvenne av brudtärnorna lämnande åt Hammar och den andre kavaljeren var sin kyss och var sitt broderade strumpeband.¹

Enligt än tidigare uppgifter, vilka förskriva sig från biskopinnan Charl. Annerstedts, f. Cederström, bröllop år 1835 på Bråte i Värmland, var det marskalkarna som bröllopsdagens kväll lossade brudens strumpeband och överlämnade dem åt henne, varefter bruden knöt dem om deras armar. Hela andra dagen buro så marskal-

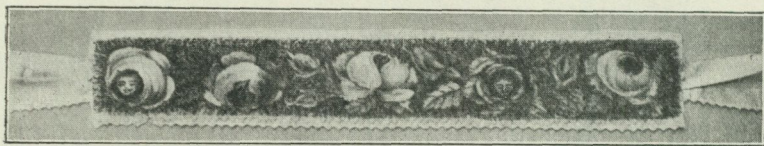

Fig. 6. Brudstrumpeband. 1830-talet. Målning å vit sammet (röda rosor). Nord. M. 132,570.

karna sina band.² Det omtalas dock även, att bruden först vid frukosten den andra dagen knöt på marskalkarna banden.³ En meddelare vill ävenså minnas, att bandet på något sätt dansades av bruden, och att hon sedan gav det till en av sina brudsvenner såsom den vilken därefter skulle ingå äktenskap. Det skulle ha skett, när kronan dansades av bruden, och skulle vara såsom en uppmaning till att skynda på att knyta det äktenskapliga bandet,³ »låta sig och sin utkorade med ett starkt äkta band bliva hopknäppta» eller »med det helga äktenskapsbandet sammanknytas» såsom det i 1600-talets brudskrifter plägar heta. Att endast en av marskalkarna eller brudsvennerna begåvades med strumpeband — och den på brudens sida — torde ha varit det ursprungligaste. Enligt en uppgift från 1830 behöll sålunda bruden det ena bandet och gav det andra åt sin marskalk. Men det gick naturligtvis ej till på samma sätt

¹ A. Blanche, Den broderade plånboken, i novellsamlingen På divansbordet. Stockholm 1846. Sid. 51.

² Nord. Museets arkiv. Ur brev från fru Aug. Strömberg, f. Annerstedt, Strängnäs.

³ Meddelat av kungl. sekter I. Lundström, Stockholm; fröken Anna Richard, Stockholm.

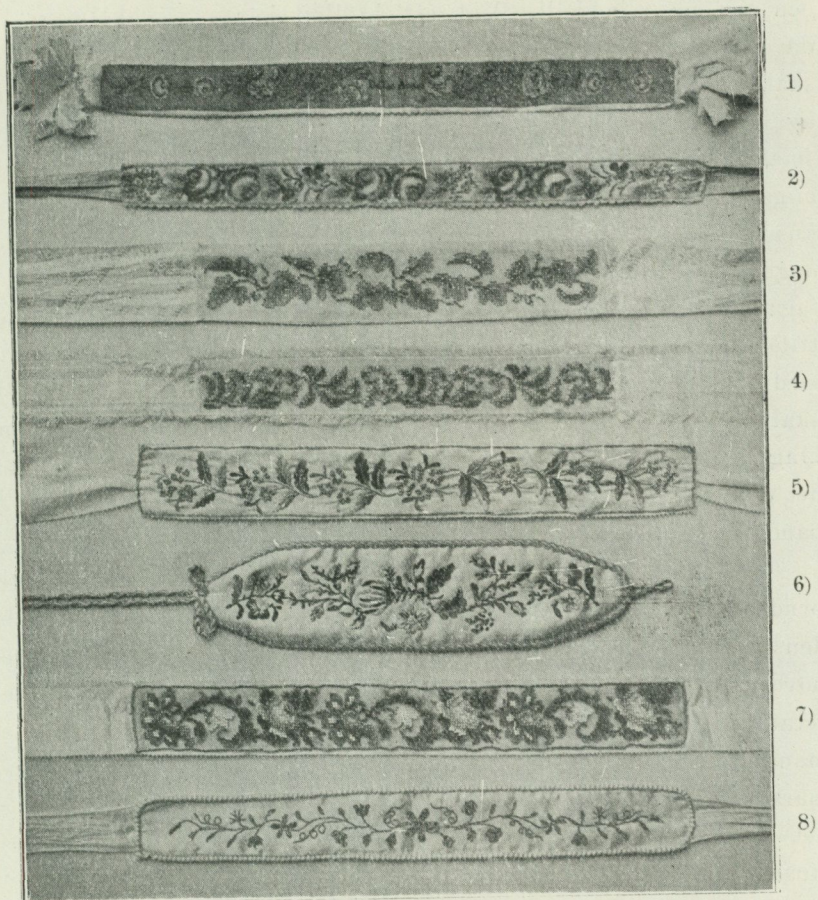

Fig. 7. Brudstrumpeband.

- 1) Från S. Schück-Meyersons bröllop år 1825. Silkesbroderi (röda rosor) å silverband. Nord. M. 112,652 b. — 2) 1820—30-talet. Målning (röda rosor, förgätmigej, penséer) å vit sammet. Nord. M. 115,272 a. — 3) Från Disa Tegnér-Böttigers bröllop år 1844. Pärlbroderi i blått och gult. Nord. M. 23,335 b. — 4) 1840-talet. Pärl- och silkesbroderi (förgätmigej). Nord. M. 119,952 a. — 5) 1840—50-talet. Marskalksband, som tillhört Svante Hedin. Pärl-, guldtråds- och silkesbroderi. Nord. M. 81,979. — 6) Marskalksband som nr 5. Silkesbroderi. Nord. M. 81,976. — 7) Adelaide Rütterskjöld-Nijcanders brudstrumpeband år 1855 och prot. sekr. N. Beckers marskalksband, Stockholm. Pärlbroderi. Nord. M. 59,319. — 8) 1860-talet. Tillh. fru R. P. Lindskog, Stockholm. Guldtrådsbroderi å vit sidensars. Nord. M. 57,356.

och vis på alla håll. Vid ett bröllop här i Stockholm år 1830, då en fröken R. gifte sig, voro hennes bror och en kusin marskalkar. Innan de gingo bröllopskvällen, löste de strumpebanden av bruden och fingo var sitt band jämte en kyss. Banden voro smala, av vit sammet och målade med skära törnrosor och förgätmigej. Så ingick brodern år 1844 äktenskap, varvid ovannämnde kusin även då tjänstgjorde såsom marskalk. När denne så bröllopsdagens kväll skulle avlägsna sig, gjorde han anspråk på att få avtaga brudens strumpeband och få den åtföljande kyssen. Men detta tillät den äkta mannen ej, utan fick marskalken-kusinen nöja sig med att få den äkta mannens band ifrån föregående bröllop.¹ Marskalkarne höllo i allmänhet styft på att de skulle ha sina band. »Jag hade så fina strumpeband, och fick lov att ge bort dem», hände det att bruden långt efteråt kunde yttra vid hågkomsten av de fina band hon burit såsom brud.²

Eftersökta kavaljerer kunde få stora samlingar med dylika brudstrumpeband. Av museets band ha ej mindre än 15 st. tillhört den firade aktören Svante Hedin (se fig. 7: 5, 6), och om en härads-hövding D. berättas det, att han hade hela sitt sängomhänge dekorerat med rosetter av brudstrumpeband. I novellen »En sällskapsman» skriver Orvar Odd om en »herr X», att denne var självskriven marskalk vid bröllopen i de hus där han umgicks. »Han äger», heter det »bland sina dyrbara skatter icke mindre än trenne dussin broderade strumpeband och han har utsigt till att få flera dussin ännu».³

Många bevarade pietetsfullt sina sålunda erhållna troféer. Sålunda finns i privat ägo här i Stockholm en samling av 18 stycken brud- eller marskalksband, vilka framlidne presidenten W. Bredberg som ung kunglig sekter gömt till minne av under åren 1845—1853 bevistade »vigningsakter». De ligga omsorgsfullt inlagda i bjudningsbrevet till de olika bröllopen jämte påskrift om vilken tärna som påknutit vart och ett.⁴

¹ Meddelat av fru Carolina Rylander, Stockholm.

² Meddelat av fröken Anna Richard, Stockholm.

³ O. P. Sturzenbecker, Valda skrifter. Skrifter i obunden form. Stockholm 1880. (En sällskapsman). Sid. 319.

⁴ Tillhör häradsh. E. Bredberg, Stockholm.

En annan privat samling visar även hur eftersökt dess ägare varit som bröllopsmarskalk. Enligt befintlig förteckning hade framlidne borgmästar Weser som ung notarie och sedan rådman och häradshövding tjänstgjort såsom marskalk vid ej mindre än 49 bröllop under åren 1833—1856 — varav endast år 1848 åtta gånger — och därvid erhållit en samling brudstrumpeband, vilka nästan alla ännu finnas i behåll jämte bjudningsbrev i den obligatoriska skära färgen. Jfr fig. 1. Bland dessa band märkes ett från Charlotte Fieberts bröllop år 1839 med »premier Acteuren» Nils Wilh. Almlöf. Ett band från år 1838, som tillhört sedermera justitierådinnan Alexanderson, har följande broderade inskrift: »När Hymens fackla täns för dig», vilken väl förutsätter en fortsättning på det andra bandet.

Så småningom upphörde emellertid denna sed; redan på 1850-talet förekom det, att marskalksbanden helt enkelt bestodo av vanliga 8—10 cm. breda sidenband. På framlidna biskopinnan Aug. Strömbergs (dotter till ovannämnda biskopinnan Annerstedt i Strängnäs) bröllop år 1857 buro sålunda två marskalkar rosa och två vita band.¹ Antalet marskalkar hade då, som vi kunna finna, ökats, ehuru ej till sådant antal som nu för tiden. Fastän broderade brudstrumpeband alltjämt förekommo, var det likvisst ej alltid vanligt att bruden bar dem under bröllopet. Flera av de till vår tid bevarade banden se helt obegagnade ut och torde ej heller i verklig mening ha varit använda. När Knut Almlöf år 1857 trädde i äktenskap med Betty Deland, så följde två av de förnämsta tärnorna bruden till sängkammaren, där hon tog fram tvänne strumpeband, som hon skulle anses ha haft på sig och gav tärnorna, vilka i sin ordning gåvo dem var och en till sin marskalk.² Från ett annat bröllop år 1854 omförmäles, att bruden hade sina strumpeband förvarade i fickan, innan hon gav dem åt marskalken. På 1860—70-talen blev det vanligt att tärnorna begåvade sina marskalkar med på sidenrosetter fästade små myrtenkransar, som dessa buro på bröstet.

¹ Nordiska Museets arkiv. Utdr. ur brev från fru Aug. Strömberg, f. Annerstedt. Strängnäs.

² Meddel. av fröken Henriette Randel, Stockholm.

Detta synes redan ha förekommit på 1850-talet. Den sista marskalkstrofén i den Weserska samlingen utgöres nämligen av ett vitt sidenband med en liten påfästad myrtenkrans. På 1870-talet torde de broderade strumpebanden helt ha försvunnit.¹

Ovanstående grundar sig till stor del på Stockholmsförhållanden. Det var dock ej endast i huvudstaden som detta bruk förefanns; flera av museets brudstrumpeband förskriva sig från landsorten; uppgifter därom föreligga sålunda från Uppland, Södermanland, Närke, Värmland, Öster- och Västergötland, Småland, Halland och Skåne. Från ett bröllop i Varnhemstrakten år 1854 eller 55 var en morbror till meddelaren marskalk, eller som det där alltid hette brudriddare. På kvällen beledsagades brudparet av musiken, brudpigor och brudriddare in i brudkammaren, där bruden satte sig på en stol, och så tog en brudtärna och flyttade ned strumpebandet och knöt det om vaden på bruden, och se'n tog den förnämste brudriddaren och löste av henne strumpebandet, varvid hon lyfte litet sakta på sin kjol. Sedan knöt han det om sin vänstra arm. Brudriddarna voro 5 å 6 till antalet, men brudpigorna ofta fler, de kunde ibland vara ända till tjugu stycken. Detta kallades att »spela in bruden i brudkammaren» och var vanligt vid alla bröllop både »bättre och sämre».¹ I Dalsland kallades det att »spela bruden i säng», varvid hela bröllopståget följde med in, så att de unga tu med nöd hade en fläck att kläda av sig på, vilket skedde i allas närvaro.²

Såsom av ovanstående framgår, torde ceremonien med avtagandet av brudens strumpeband i äldre tider ha ägt rum strax före sängledningen. Att brudparet skulle sängledas var ju förr en allmän sed, vilken skedde i samband med en del ceremonier, om vilka gamla tiders kyrkohandböcker innehålla vissa bestämmelser.³ Nedanstående vers ur ett bröllopskväde, som handlar om sängledningen, syftar måhända även på strumpebandens avtagande:

¹ Meddelat av fröken Olivia Södergren, Stockholm (Västergötland).

² D. Ekelund i Uppsala landsmålsarkiv. Uppt. 1875 om Dalsland. Bruket då för länge sedan bortlagt.

³ S. Baelter, Hist. anmärkningar om kyrkoceremonierna. Stockholm 1762, s. 692.

» — — nu skynden fort, låt se Er Sänge-färd,
 Om I ei det förstå, skall I därom bli lärd
 Herr Brudgum utan krus tag Bruden uti Handen,
 Låt Henne lägga bort de många biäfs och banden
 I fölgs sed'n wackert åt i sängen som här står.»¹

»Sängledningen» levde länge kvar till namnet, på 1800-talet skedde denna ceremoni ofta i sakristian eller sockenstugan, varvid prästen läste någon bön, och en psalm sjöngs. Följde prästen med till bröllopgården, kunde ceremonien äga rum där.² I en beskrivning över ett bröllop i Dalarne år 1851 heter det: »efter denna handling som bär det sällsamma namnet *sängledning*, skedde stor lyckönskan».³ En rest av sängledningsceremonien är troligen de tvänne »brudkud-darna», som brukade föräras bruden i lysningspresent för att sedan användas under vigselakten.

Även bland svenskarna i Finland har strumpebandsceremonien varit vanlig; från 1840-talet bevarade band likna de här förekommande, på sammet målade och med pärlbroderier i blått och gult. Från en häradshövding L:s bröllop år 1846 berättas, att den förnämste marskalken enligt då rådande bruk knöt av bruden hennes strumpeband, vilket man aldrig ansåg som något opassande, man hade den engelska strumpebandsorden i minnet och tänkte: »honni soit qui mal y pense» (skam den som tänker illa härom).⁴

Bland allmogen synes det ej heller ha varit så alldeles ovanligt med dylika brudstrumpeband, åtminstone bland förmögnare bondfolk. Att så förekommit berättas från en del bröllop i Varnhems-trakten på 1850-talet, varvid strumpebandet avtogs och bruden spelades in i brudkammaren på sätt som ovan beskrivits.⁵ I trakten av Borås synes det även ha varit vanligt; i början av 1800-talet

¹ Brudskrift till Erik Norberg och Anna Christina Schwede, Stockholm 1719. Jämtlands Bibliotek, Östersund.

² J. Nordlander, Bröllopen i Härjedalen för omkr. 50 år sedan. Uppt. 1896. Uppsala Landsmålsarkiv. Acc. 29.

³ L. B. Falkman, Ett bröllop i Järna socken i Dalarne. Samf. för Nord. Museets främjande 1888. Stockholm 1890, s. 24.

⁴ Meddelat av fru H. af Billbergh, f. Lewin, Stockholm.

⁵ Meddelat av fröken Olivia Södergren, Stockholm.

brukades det bland i Borås boende och från landet inflyttade familjer. Men det ansågs som något särskilt fint och mest brukligt på de stora egendomarna och bland ståndspersoner.¹ Inom bergsmanskretsar i Närke har det även förekommit, åtminstone finns ett till våra dagar bevarat brudstrumpeband, som år 1841 bars av bergsmansdottern Stina Kajsa Jansdotter från Hidinge sn därstädes vid hennes gifte med bergsmannen Olov Larsson Ingvaldstorp,² och vilket band nu skänkts till museet, se fig. 8. Bandet är av mörkbrunt fasonerat siden med kant av svart och foder av mörkviolett siden. Ursprungligen har det varit försett med tvänne röda sidenknytbänd, vilka emellertid nu saknas. I början av 1800-talet bestodo brudens strumpeband av breda vita sidenband med stora tofsar på. Banden och tofsarna hängde ned vid sidan om skorna.³

På landsbygden har vidare följande gamla bruk länge levat kvar, att bröllopsdagen före sängledningen en släktinge — på sina håll alltid en minderårig gosse — skulle avtaga bruden hennes skor, strumpor och strumpeband. Det var en fattig släktinge, som brukade få sig detta uppdraget, ty i lön därför erhöll han de silverpengar, som bruden eller brudparet hade i skor och strumpor.⁴ Från år 1867 omförmäles iakttagandet av denna sed ifrån Småland.⁵ Seden med skoavtagningen torde dock ha en annan upprinnelse, men möjligt är att bägge bruken här sammanflutit.

Vidare har det även varit vanligt, att brudgummen bröllopsnatten skulle lösa av bruden det högra strumpebandet och binda det om hennes midja, och med det skulle hon så sova om natten för att få en lätt barnsäng.⁶

Stor vikt synes sedan gammalt ha fästats vid strumpebandens förfärdigande, att de skulle bli fina och granna. Ofta skulle de vara vävda i så många färger som möjligt på en för detta ändamål sär-

¹ Meddelat av fru Ada Damm, f. Charlës, Borås.

² Meddelat av H. Sjögren, Kvistbro, Närke.

³ Meddelat av A. L. Hjorth, Kolbäck (Bergs sn), Västmn.

⁴ Meddelat av intendent Nils Keyland, Stockholm (Härjedalen).

⁵ Meddelat av f. lantbrukaren T. G. Peterson, Hångers sn, Småland.

⁶ Meddelat av Hanna Jönsson, Borrby, Skåne.

skilt avsedd vävstol »hössebanstol».¹ »Plockade» band, vilka i Finnvedstrakten ansågos såsom de allra finaste, voro vävda så, att färgerna bildade oregelbundna figurer i form av hjärtan m. m. Den unga flicka, som kunde väva dylika och skänka sin fästman ett par i begåvning, nämndes alltid med beundran, och skulle dessa band bäras på bröllopsdagen.² I Skåne användes »spedeband», flätade band, vilka i Gästrikland kallas »slinga». Flätade strumpeband av silke förekommo i de högre klasserna i början av 1600-talet.³ I En-

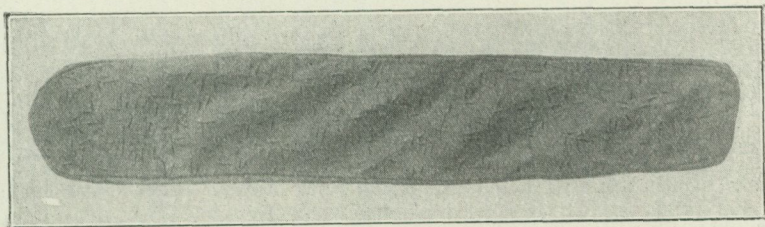

Fig. 8. Brudstrumpeband, som burits år 1841 av Stina Kajsa Jansdotter i Hidinge, Närke. Nord. M. 137,048.

viken, Dalarna, fick bruden av sin blivande svärmor s. k. »pinnband», och själv skulle hon på bröllopsdagen skänka ett par »pinnband» och ett par »vävband» åt brudgummen.⁴ En klädstång hängde ofta i stugan, och ju flera granna strumpeband det sattes på den, desto duktigare var gården.⁵ Strumpeband användes mycket som kärestagåvor och »känningar». Om en gosse visade en flicka uppmärksamhet, så brukade hon ge honom ett par granna strumpeband till tecken att hon var intresserad av honom och därigenom uppmana honom att fria. Hade han givit henne skänker och hon gengäldat dem med ett par strumpeband, var det bevis på att hon hade lust att med honom bygga hjonelag.⁶ »Govänsband» brukade särskilt de strumpeband benämnas som fästmön gav fästmannen.⁷

¹ Meddelat av Arnold Olsson, N. Orust, Bohuslän.

² Meddelat av f. lantbrukaren T. G. Peterson, Hångers sn, Småland.

³ Meddelat av T. G. Peterson (från gravkor i Hångers kyrka).

⁴ Meddelat av fru Greta Sundman, Hällabacken, Lindesberg.

⁵ Meddelat av magister P. Envall, Uppsala.

⁶ J. Nordlander, anf. arb.

⁷ A. Hazelius, Anteckningar under resa till Häfverö och Helsingland 1873 (Norråla sn).

De strumpeband, som bruden bar under vigseln, hade hon ibland själv tillverkat och ibland fått i present, såsom av svärföräldrarna eller enbart svärfadern eller svärmodern, likasom brudgummen sina hängslen, vilka skulle vara lika med brudens strumpeband, som voro utsirade med så många blommor, krumelurer och färger som möjligt.¹

Begåvning av strumpeband var mycket vanlig såväl vid bröllop som andra tillfällen. »Notabelt det bruket», säger härom Linné, »som i Dalarna mest öfver allt är antaget, att qvinfolken skänka sina gäster, helst vid deras afresa, dalband.»²

Vid bröllop brukade bruden skänka sådana till brudgummen, brudsvennen, bönemannen, svärfadren o. s. v. På Dagö skulle prästen ha ett par strumpor, strumpeband och gördel, och på Wormsö gav bruden de unga flickorna ett par med strumpeband sammanbundna strumpor. Bland ester och finnar har dylik begåvning även varit mycket allmän.³

Ibland skulle alla närvarande kvinnor, och ibland även varje gäst på ett större bröllop, erhålla ett par ylleband som skickliga bandgummor i god tid begynte att tillverka, ofta veckotal innan bröllopet skulle stå. De vävdes långa och synnerligen granna. Dessa brudstrumpeband utdelades än bröllopsdagen vid bordet genom »hovjunkaren», vilken hängde dem över axlarna på såväl män som kvinnor och än av själva bruden vid bröllopets slut, som då skänkte dem till närmaste släktingar och »motridare», vilka senare vid nästa bröllop begagnade banden till prydnad åt hästarna vid »motridningen».⁴ Spelmännen, som ju inte saknades vid dylika bröllop, fingo under årens lopp stora samlingar, varvid det ej varit ovanligt, att granna täcken förfärdigats av de många sålunda förvärvade banden, fig. 9.

Vilja vi emellertid närmare studera brudstrumpebandens historia, få vi vända oss till andra länder. Vi finna då, att det exempelvis

¹ Meddelat av Arnold Olsson, Norra Orust, Bohuslän.

² Linnæi Iter Dalecarlium 1734, s. 345 (C. v. Linnés ungdomsskrifter, Stockholm 1889).

³ Festschrift d. Gelehrten Estnischen Gesellschaft, B. XIII der Verhandl. Dorpat 1888. S. 193, 366, 370, 379.

⁴ Meddelat av A. Halfvarsson, Ljungdalen, Jämtl.

Fig. 9. Täcke av brudstrumpeband, erhållna av en spelman från Fågelsjö, Orsa finnmärk, Hamra församling, Dalarna. Med årtal 1771. Jämtlands Museum, Östersund, Foto E. v. Walterstorff.

i Tyskland, England och Frankrike varit brukligt, att brudsvenerna under brudens avklädning skulle se till att få hennes strumpeband avtaget. I Tyskland, varifrån väl seden närmast kommit över till oss, var det under 1600-talet ett furstligt och adligt bruk att brudgummen under själva sängledningen lät en utav sina betrodde män — var det en furste, så blev det i regel en minister — i brudgemaket avtaga brudens ena strumpeband.¹ När dottern till »den store kurfursten» år 1691 firade bröllop, var det de bägge närmaste manliga anförvanterna till bruden, vilka togo var sitt strumpeband som ett kärlekstecken.² Vid lantgreve Fredrik III:s av Hessen förmälning år 1700 hade seden förändrat sig därhän, att bruden vid sängledningen skänkte sitt ena strumpeband till lantgreven och det andra till kurfursten, vilka som äres- och kärlekstecken buro dem kring sina värjor.³ Vid den tyske kronprinsens giftermål år 1821 med en böhmisk prinsessa samlades den kungliga familjen i Fredrik I:s våning, varest hovmästarinnan, grevinnan Norde, utdelade brudens strumpeband.⁴ Seden synes i Tyskland ganska länge ha bibehållit sig, år 1885 omförmäles nämligen, att det dåmera skedde endast symboliskt med ett sidenband i stället för ett strumpeband.⁵

Att denna sed där utövats ända in i nyare tid bestyrkes även av ett för denna sak betydelsefullt meddelande. I Hohenzoller-museet i Berlin finnes nämligen en intressant samling brudstrumpeband, som tillhört medlemmarna av det preussiska Hohenzollerhuset. Ursprungligen bestod denna sed, säges det, däri, att vid förmälingar i det kungl. huset det verkliga strumpebandet klipptes sönder i små bitar, och att dessa bitar utdelades bland deltagarna i bröllopet. Men i museet befinna sig endast för denna fördelning särskilt tillverkade, ungefär 8—18 cm. långa kulörta sidenbandsbitar, å vilka i de flesta fall den prinsessas namn som stod brud är broderat. De tidigaste banden förskriva sig från den första tredjedelen af förra

¹ T. Lund, *Dagligt liv i Norden i det 16:de Aarh.* Indre Hist. 11:te Bog. Kbhv 1891, s. 381; och *Zedlers Universal Lexikon*, Leipzig och Halle 1744, 1086, T. XL.

² »Der Bär», Berlin. Bd 11. 1885, s. 699.

³ Bessers *Schriften*, Leipzig 1711, s. 365.

⁴ Hone, *Everyday Book*. London 1839, Vol. II 1551.

⁵ »Der Bär», Berlin 1885, s. 99.

ärhundradet och ha tillhört konung Fredrik Wilhelm III:s döttrar och svärdöttrar.¹ Tyvärr har denna underrättelse för sent kommit författaren till handa för att någon bild av de däri omnämnda banden skall kunna lämnas.

Bland de bredare lagren i Koburg var det i gamla tider brukligt, att bruden före midnatt berövades sina strumpeband, vilka togos sönder, varefter bitarna fördelades.² Att brudstrumpebanden brukade delas sönder omtalas år 1761, och från och med år 1793 förekommer det som en på bröllopsprogrammet vanlig ceremoni.³ Även i Luxemburg synes denna sed ha förekommit, ty låtaresöndagen (4:de söndagen i fastan), som var en dag för besök och undfägnad, skulle alla de, vilka under året gift sig, med färska kringlor förpläga alla de bröllopsgäster, vilka ännu hade en bit av brudstrumpebandet i behåll.⁴

Hos wallonerna i Belgien var det brudsvennen, vilken genom list och våld bemäktigade sig brudens strumpeband, som han sedan klippte sönder i bitar till alla de vid bröllopet närvarande unga männen, vilka fäste bandbitarna i sina knapphål.⁵ I Schmalkalden (Tyskl.) få alla bröllopsgästerna ett med dagens datum försett bröllopsband att fästa på bröstet. I äldre tider hade dessa bandstumpar utgjort delar av ett långt band, brudens strumpeband, med vilket bruden i hemlighet bands om, varefter det skars i bitar och delades ut bland gästerna.⁶

Från Holland berättas, att när bruden av brudpigorna fördes till brudkammaren, så försökte de vid bröllopet närvarande unga männen att rycka av henne något band, ja till och med strumpebandet heter det. Den, som lyckades däri, blev dansens konung och bar sedermera under återstoden av festen strumpebandet om-

¹ Meddelat av Geheimer Regierungsrat Dr. Seidel, Berlin.

² E. Hermann, Gebräuche bei Verlobung und Hochzeit im Herzogtum Koburg, Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde, Berlin 1904. B. 14, s. 381.

³ »Der Bär», Berlin 1885, s. 99.

⁴ Sartori, Sitte und Brauch, Leipzig 1914. D. 3, s. 134.

⁵ E. Monseur, Le Folklore Wallon, 706, Bruxelles.

⁶ R. Reichhardt, Geburt, Hochzeit und Tod im deutschen Volksbrauch und Volksglauben. Jena 1913, s. 101.

kring benet, för så vitt han ej hade en käresta, i vilket fall han förärade henne det som ett lyckligt förebud till deras stundande förening. Det övriga sällskapet tog blommorna och glitterguldets från bruden och pryddes därmed sina hattar och kläder.¹

I England brukade brudsvennerna, vilka med facklor beledsagade bruden, vid sängledningen avtaga hennes strumpeband. För att underlätta och förkorta ceremonien var det brukligt, att bruden i förväg löste strumpebanden och lät dem hänga. När brudsvennerna hade bemäktigat sig banden, fäste de dem som troféer i sina hattar, varefter bruden av tärnorna fördes in i brudgemaket, där de klädde av och lade henne.² Flera uppgifter om strumpebandsceremonien föreligga från såväl 16- som 1700-talet, men synes det icke alltid endast varit brudsvennerna, som erövrade banden, utan var det en allmän tävlan bland alla de unge män, vilka voro närvarande vid ett bröllop att försöka, vem som efter vigseln först kunde komma åt att taga av bruden hennes strumpeband. Och det skedde framför själva altaret och kunde gå så våldsamt till, att bruden gallskrek och ibland kastades ikull. De, som lyckades i denna tävlan, buro banden i triumf omkring i kyrkan. För att förhindra ett dylikt otillständigt anfall, brukade bruden ha band gömda vid barmen, vilka hon lämnade ut. Vid ett bröllop skulle även alltid »piparen» ha en bit utav brudens strumpeband lindat omkring sin säckpipa.³

Strumpebanden voro ofta synnerligen fint utstyrda. I en redogörelse från år 1530 för den franska kvinnodräkten står det, att strumpebanden skulle ha samma färg som armbanden,⁴ och i en liten förtjusande engelsk sonnett från år 1584, vari beskrivning lämnas på en dåtida dams garderob, sägas strumpebanden vara försedda med fransar av guld och hängande silversnören. Så dyrbara strumpeband var det dock ej allom tillåtet att bära. På 1300-talet

¹ L. Westerberg, *Europeiska nationerna, deras seder, bruk och klädedrägter*. Stockholm 1848, s. 202.

² H. Misson de Valbourg, *Mémoires et observations faites par un voyage en Angleterre*. A La Haye 1698.

³ J. Brand, *anf. arb.* Vol. II, s. 127 ff.

⁴ J. Quicherat, *Histoire du costume en France*. Paris 1875, s. 354.

Fig. 10. Engelsk strumpebandsriddare från 1700-talet.
G. Clinch, *English Costume*. London 1909, s. 274.

voro gyllene strumpeband förbjudna för hantverkare och bönder, och broderade kläder fingo ej bäras av personer under rangen av sonen till en strumpebandsriddare.¹ I England har som bekant strumpebandet spelat en viss historisk roll och givit upphov till landets förnämsta orden: »Strumpebands- eller Riddar S:t Georges orden», vilken instiftades omkring år 1350 (1344—1351) utav konung Edward III.² Om dess uppkomst berättas bland annat följande. Grevinnan af Salisbury, konung Edwards älskarinna, råkade en gång,

¹ G. Clinch, *English Costume*. London 1909, s. 6, 60, 88.

² *Encyclopaedia Britannica*. Vol. XIV. Edinburgh 1882. Knighthood.

när hon dansade på en bal, att tappa sitt strumpeband, som var blått till färgen. Då konungen i sin iver att taga upp det, kom att lyfta klädningsfållen, framkallade han därigenom de närvarandes gyckel. För att tysta detta skall han då ha utropat: »honni soit qui mal y pense», och svurit att göra strumpebandet till ett så högt utmärkelsetecken, att alla skulle eftersträva detsamma.¹ Orsaken till ordens instiftande har varit omtvistad, och alla anekdotiska förklaringar förefalla mer eller mindre apokryfiska. Den förklaringen ligger dock nära till hands, att den torde stå i samband med ceremonien med brudstrumpebandet, vilken ju i England kan påvisas långt tillbaka i tiden, och med stor sannolikhet torde man kunna antaga, att den även på kung Edward III:s tid var allmänt i bruk, och att konungen så genom ordens instiftande stadfäste densamma. Uppgifterna om ordenstecknets utseende äro även något varierande, det huvudsakliga är emellertid, att bandet skall vara blått, ibland ett enkelt blått band, ibland av kläde eller siden med devisen broderad i guld, pärlor eller diamanter, fig. 10.² Enligt Nordisk Familjebok består det av ett mörkblått, guldkantat sidenband, med ett guldspänne fäst nedanför vänstra knäet och med den ovannämnda devisen. Ett mörkblått brett band bäres över bröstet, vid vilket en bild av riddar Georg kämpande med draken hänger. På vänstra sidan av bröstet bäres en åttauddig silverstjärna med det röda Georgskorset omgivet av strumpeband.³

Även till den långt avlägsna ön Ceylon synes bruket att dela ut strumpeband som ett slags hederstecken hava trängt. År 1656 besökte en holländsk hjälpexpedition ön, varvid fältherren Geraerd Hulft, som medförde en mängd dyrbara skänker till kejsaren, av denne först dekorerades med en gyllene halskedja och sedan ur högst densammes hand till minne av den unge prinsen även fick emottaga ett gyllene strumpeband, vilket kejsaren särskilt framhöll hade burits av denne.⁴

¹ Misson, anf. arb. s. 5. Nordisk Familjebok: Strumpebandsorden.

² G. Clinch, anf. arb., s. 277.

³ Nordisk Familjebok, Strumpebandsorden.

⁴ Ph. Baldæus, Wahrhafte ausführliche Beschreibung der berühmten Ost-Indischen Küsten von Malabar und Coromandel als auch der Insel Zeylon. Amsterdam 1672, s. 306.

Längst synes strumpebandsceremonien ha bibehållit sig i Frankrike. Slår man upp ett större franskt lexikon, finner man att med brudstrumpeband förstås »ett band som brudsvennen fordom rövade och ännu i en del provinser rövar från bruden»¹ eller »ett band en faveur som rövas ifrån brudens ben, och varav alla bröllopgäster bära en bit uti knapphålet».² Enligt erhållen uppgift förekom bruket ännu år 1887, då en god vän till meddelaren tjänstgjorde som »garçon d'honneur», men hade det då familjerna emellan diskuterats, huruvida det gamla bruket skulle iakttagas eller ej.³ När August Strindberg på 1880-talet vistades i Frankrike, blev han vittne till denna gamla sedvänja, som han skildrar i samlingen »Bland franska bönder», och där det i beskrivningen över en bröllopsmåltid står att läsa: »men då utbryter ett anskri. Grevens betjänt» (= förste marskalken) »reser sig upp ur en komprometterande ställning vid brudens fötter och triumferande visar han sin trofé, strumpebandet. Flera meter långt i trikolorens tre färger klippes det i små bitar, och nu går hjälten åtföljd av sin tärna att mot en kyss utdela bandbitarna åt alla gäster.»⁴ Än tidigare, år 1842, beskrives samma ceremoni sålunda: bruden skrek plötsligt till, brudsvennen hade krupit under bordet för att röva brudens strumpeband, men som hon hade glömt att på förhand lossa detsamma, blev rörelsen så häftig, att hon med ett anskri gled ner ur stolen.⁵

I komedien »Figaros bröllop», vilken skrevs år 1784, omnämnes även denna sed, i det att den unge bonden Gripe-Soleil i slutakten säger: »Än brudens strumpeband får jag det?»⁶ Även Béranger gör i sina dikter anspelning därpå.⁷ I Normandie har det varit ett gammalt bruk att bruden som ett gunstbevis skänkte sitt strumpe-

¹ Littré, Dictionnaire de la langue française, Paris 1869.

² Larousse, Grand Dict. Univ. Paris 1873. Jarretière de la mariée.

³ Meddelat av förf. H. Gaidoz, Paris.

⁴ Aug. Strindberg, Bland franska bönder. Stockholm 1889, s. 81.

⁵ P. de Kock, Gustave. Paris 1842. Une noce à La Villette. S. 87.

⁶ C. de Beaumarchais, Oeuvres complètes. Del. 2. Paris 1809. Le mariage de Figaro. Act V, Sc. XIX. Övers. av D. E. Pihlgren, Stockholm 1785.

⁷ Béranger i »Chapeau de la mariée». Littré, Dictionnaire de la langue française, Paris 1869.

band till en ung man.¹ Från Bourg berätta gamla personer, att det förr under bröllopsmåltiden varit vanligt, att brudsvennen på ovan nämnda sätt plägat röva brudens ena strumpeband, varefter det lades på en tallrik som skickades omkring bland gästerna för uppsamling av penningegåvor, vilka användes för inköp av nya strumpeband, till fördelning bland fattiga o. s. v. Ännu för omkring en tio år sedan (uppgiften är meddelad efter R. Rolland) förekom det, att vid bröllopsmåltidens dessert brudsvennen försedd med ett strumpeband nalkades bruden och låtsades att taga ifrån henne det, varefter det lades på en tallrik som sändes omkring till förmån för tjänstefolket.²

I Amerika har bruden brukat kasta sitt strumpeband ned för trappan, och den som då fick fatt i det skulle snart gifta sig.³ Det är ett bruk som ännu där fortlever.⁴

Att strumpeband gåvos som ynnestbevis synes tidigt ha förekommit. Från år 1632 omtalas huru barocka idéer dåtida älskare kunde bestå sig med, som bevis anföres, att somliga män trodde, att om en dam smålog emot dem, så var hon upp över öronen kär. Nej, till bevis måste man bära hennes handske, strumpeband eller favoritfärger.⁵

Men ej endast strumpeband delades ut, utan även bandrosetter. »Bride-favours» (brudfavörer, brudbandrosor) kallades i England på 1600-talet bandrosetter eller bandknutar av band i olika färger, som delades ut vid bröllop i alla klasser. De lämnades ut i stort antal, ända till femhundra, och ej blott till bröllopsgästerna utan skickades omkring överallt och buros i hattarna under några veckor. I Frankrike, där dylika bandrosor buros omkring armen, kallades de »livrées de Nôces», men sägas på 1600-talet blott ha brukats bland bönderna.⁶ Emellertid omförmäles från våra dagars Paris, att det

¹ Brand, anf. arb. II, s. 129.

² Meddelat av förf. François Daleau, Bourg-sur-Gironde, Frankrike.

³ Fru A. Sarasin-Von der Mühl, Beschreibung einer Hochzeit in New York, i E. Hoffmann-Krayer, Volkskundl. Untersuchungen. Basel 1916, s. 375.

⁴ Meddelat av mrs Elkus, New York.

⁵ Brand, anf. arb. II, s. 93.

⁶ Brand, anf. arb. II, s. 108 och ff. — H. Misson de Valbourg, anf. arb. s. 317.

där vid bröllop är vanligt, att en mängd försäljare bruka samlas utanför mairiets portar för att åt bröllopgästerna bjuda ut vita band-rosetter och orangeblommor.¹ Utdelandet av band omtalas även från franska landsbygden, där samtliga bröllopgäster brukade tilldelas band, vilka av brudsvennerna fästes på de kvinnliga och av tärnorna på de manliga gästerna, och vilken ceremoni alltid åtföljdes av en kyss. Ibland förekom det att bruden själv delade ut banden, vilka voro violetta för männen och rosa eller blå för kvinnorna. För omkring en åttio år tillbaka säges det emellertid blott ha varit föräldrarna, faddrarna, brudsvennerna och tärnorna som sålunda ihågkommas och då med röda för männen — i sorg violetta eller bruna — och blå för kvinnorna.

Om ock den ovan beskrivna ceremonien med brudstrumpebandets avtagande ej hos oss i någon nämnvärdare grad haft sin direkta motsvarighet ute på landsbygden, så finner man däremot så mycken mera folktro, som anknyter sig till såväl det vardagliga som brudens strumpeband. Vid gjord undersökning härav har ett ganska rikt material influtit, vilket nu delvis här meddelas i samband med liknande ifrån andra länder. Alla dessa folkföreställningar visa, vilken stor betydelse strumpebandet alltjämt haft sedan gamla tider.

När sålunda ett barn skulle för första gången begagna strumpeband, så skulle man knyta på det om morgonen och så icke se på det förrän om aftonen. Lossnade det dessförinnan, skulle barnet dö tidigt; satt det däremot ordentligt fast, när man om kvällen såg på det, skulle gossen eller flickan bli mycket gammal. Satt det löst, skulle barnet komma att dö i medelåldern. Det sålunda för första gången begagnade strumpebandet skulle vara nytt, ty annars riskerade man, att barnet blev bortbytt. När bandet sedan blev utslitet, fick det på inga villkor kastas bort, ty det kunde sedermera användas till att bota sjuka med.

När man friade, fick strumpebandet icke sitta löst, ty då skulle äktenskapet icke bli lyckligt.²

¹ Meddelat av förf. H. Gaidoz, Paris.

² Meddelat av Arnold Olsson, N. Orust, Bohuslän.

Lossnar ens strumpeband, är det någon som tänker på en, är det högra bandet, är man i en manlig persons åtanke och det vänstra i en kvinnligs. Tänker fästmannen på sin tillkommande, så lossnar hennes strumpeband, säges det på Norra Orust.¹ Lossnar ens strumpeband, är man särskilt ihågkommen av lilla vännen, heter det i Dalarna.»²

En ej blott i Sverige utan allmänt i Europa utbredd tro har varit, att det är farligt att förlora sitt strumpeband. Tappade en kvinna ett sådant, ansågs det som förebud till olycka, och synnerligen skamligt var det att tappa det i kyrkan eller på kyrkogården. Men upphittaren av ett dylikt förlorat strumpeband brukade nog förvara detsamma, ty det kunde användas till att bota sjukdomar med hos såväl människor som djur.¹ Den allmännaste tron härvidlag synes vara att förlorar en förlovad man eller kvinna — i allmänhet är det en kvinna det gäller — sitt strumpeband, så kommer ägaren att bli bedragen av sin käresta. Tappar man det högra bandet, är ens käresta på olovliga vägar.³

De strumpeband, som brudparet bar under vigseln, förvarades nog och buros sedan endast vid högtidliga tillfällen samt ansågos som utmärkta botemedel för sjukdomar och annat. Blev t. ex. en person ormbiten, skulle man ta ett sådant strumpeband, buret utav en av motsatt kön till den ormbitne jämte en silkessjalett eller halsduk, som även burits vid ett dylikt tillfälle, och därmed binda om benet ovanför bettet. Över detta band troddes ej giftet kunna sprida sig.⁴ Vid bärplockning är man ju ofta utsatt för ormbett, och därför brukade man, innan man gick ut för att plocka bär, knyta ett strumpeband av silke kring vänstra benet.⁵

När det nyfödda barnet första gången badades, skulle en bit av ett strumpeband, som modren burit, när hon stod brud, ligga i bad-

¹ Meddelat av Arnold Olsson, N. Orust, Bohuslän.

² Meddelat av kyrkvärden Liss Per Andersson i Gagnef.

³ Feilberg, Ordbog over jyske almuesmål. Köpenhamn 1886—93. Hosebånd. E. Monseur, anf. arb., 647.

⁴ Meddelat av f. lantbrukaren T. G. Petersson, Hångers sn, Småland.

⁵ Meddelat av fröken Ellen Frykholm, Bollnäs sn, Häls., och A. L. Hjorth, Kolbäck (Bergs sn).

vattnet, och när det döptes, skulle ett av dessa band ligga i lindan. När barnet sedan konfirmerades, skulle det om halsen bära en bit av det strumpeband modren första gången hade på sig efter det hon blivit kyrktagen. Under den tiden hon var havande, till dess hon blev kyrktagen, fick hon nämligen ej bära strumpeband.¹ Och en barnaföderska får ej ha dem påknutna, emedan förlossningen i så fall ej kan försiggå på naturligt sätt.² För att underlätta nedkomsten har det bland sydslaverna varit särskilt brukligt, att mannen skulle slå hustrun med sitt strumpeband.³

Liksom hos de gamla brittena — och ännu vid slutet av 1700-talet hos högländarne i Skottland — en med mystiska tecken försedd gördel vid svåra förlossningar knöts om midjan på den blivande modren,⁴ så har det i Sverige varit en vitt utbredd tro, att ett på ett visst sätt behandlat strumpeband skall kunna hjälpa vid dylika tillfällen. Man skall nämligen låta »maskskre», »skefe» eller en »daggorm» krypa över ett strumpeband och sedan binda det om midjan på den sjuka. Då hjälper det, om hon har svårt att föda; och även för ryggvärk säges det vara ett osvikligt medel. Under regnigt väder hopa sig små gråvita maskar eller insektslarver tätt intill varandra, vilka i form av ett band sakta krypa fram. Läger man ett strumpeband framför ett dylikt skre, brukar det ta en hel dag, innan hela massan har hunnit tåga över.⁵ Men sedan är det strumpebandet ett osvikligt medel vid sådana sjukdomsfall. Var förlossningen särskilt svår, brukade man över den sjuka göra tre knutar på hennes strumpeband, vilka åter kunde låta sig utdragas och så draga dem ur varandra.⁶

Miste ett barn aptiten, fick matleda, skulle man ta det strumpeband modren haft som brud och därmed låta en klok gubbe eller gumma mäta barnet tre gånger från armbågen och till fingerspet-

¹ Meddelat av Arnold Olsson, N. Orust, Bohuslän.

² Meddelat av W. Sjöberg, Replot, Finland.

³ Fr. Krauss, Sitte und Brauch der Südslawen, Wien 1885, s. 539.

⁴ Brand, anf. arb. II, s. 67.

⁵ Nord. Museets arkiv. L. Hagberg, Uppteckningar från Gestrikland, Medelpad och Hälsingland.

⁶ Russvurm, Eibofolke. D. II, Reval 1885, § 366. 15.

sarna. Blev måttet lika för varje gång, var det ingen fara med barnet, men blev det olika, då hade någon talat eller trollat på barnet, och då måste detta avhjälpas genom »omstöpning.»¹

Den s. k. »skervan», engelska sjukan, ansågs vara av nio slag, bland vilka ett kallades »horskeskervan», och den botades på så sätt, att ett strumpeband togs från en för lättsinne känd person av motsatt kön till barnet och lindades om barnets handled, där det skulle sitta i nio dygn under nymåne.² Vid botandet av hjulbenta barn betjänade man sig även av strumpeband.³

Vid tandvärk vände man sig till någon klok gubbe eller gumma, vilken då tog ett strumpeband, som hittats i kyrkan eller på kyrkogården, och slog nio knutar på detsamma under uttalandet av någon besvärjelse. Detta band skulle patienten binda om huvudet och ligga med under natten samt sedan gräva ned under en sten. När det förruttnat, skulle tandvärken vara försvunnen och aldrig mer återkomma.⁴

Knytdet med nio knutar på ett strumpeband har även spelat en roll i gammal engelsk folktro, när det gällde att få varsel om sin tillkommande. När man ligger i en främmande säng, skall man binda sitt strumpeband nio gånger omkring sängstolpen, knyta nio knutar på det och säga: »denna knut jag knyter, denna knut jag binder för att få skåda min käraste, när han går förbi i sin dräkt som han går i var dag.»⁵

Med sättet för strumpebandets knytande är det mycket noga. De få ej knytas inåt benet,⁶ och knytas vipporna på strumpebanden under benet, får man fallandesot.⁷ Det ansågs för övrigt även farligt att ens knyta dem, de skulle viras nedanför knät, man fick på inga villkor knyta dem, ty då skulle även »årena knyde sig».⁸ Sär-

¹ Meddelat av Arnold Olsson, N. Orust, Bohuslän.

² Meddelat av f. lantbrukaren T. G. Petersson, Hångers sn, Småland.

³ Meddelat av W. Sjöberg, Replot, Finland.

⁴ Meddelat av f. lantbrukaren T. G. Petersson ss ovan.

⁵ Brand, anf. arb. II, s. 110.

⁶ Meddelat av amanuensen Laura Stridsberg, Stockholm.

⁷ J. J. Törner, Mpt i Linköpings stiftsbibliotek enligt avskrift i Nord. Museets arkiv.

⁸ Meddelat av Arnold Olsson, N. Orust, Bohuslän.

skilt fick brudens strumpeband ej knytas, utan skulle det viras trenne gånger om benet. Den i Skåne brukliga brudlisten fick ej heller knytas utan virades tvänne gånger om brudens midja. Strumpebandet måste dock sitta riktigt säkert, ty lossnade det den dagen, så blev mannen henne otrogen.¹

Vid pantlekar har det i Finland ofta varit vanligt att ge strumpeband i pant, varvid det var gossarnas göra att avtjäna straffet, ej ägarinnans. När panten skulle utlösas, ålades vanligtvis någon gosse att gissa, vilka färger som ingingo i tre närvarande flickors strumpeband. Lyckades han ej däri, måste han knyta bandet kring ägarinnans strumpa.²

Strumpeband, som tillhört en kvinna med många barn, och vilket därtill stulits, är synnerligen bra att använda, om man vill få kor att kalva. Och när en kviga kalvat för första gången, bör mjölken silas genom ett brudstrumpeband, som lagts i ring runt silens nedre kant.³ Vill en kviga inte stå stilla vid mjölkningen, behöver man endast ta ett strumpeband från högra benet och binda om djurets vänstra horn eller tvärtom.⁴ Man kan även knyta ett strumpeband om hennes vänstra bakben, och under det man knyter, skall man antingen läsa »Fader vår» baklänges eller ock följande besvärjelse:

»Dina ben befrias nu
från den onda anden,
med människomakt
och med 'Jesu makt'. Amen.»

Ty om en ko vill »späns», när man mjölkar henne, är det en ond ande som farit in i kons ben.⁵

Var kon nyköpt, så skulle man, innan hon för första gången fördes in i ladugården, låta henne med förbundna ögon tre gånger gå över ett strumpeband.⁶ En nu levande person berättar, att han en gång

¹ Meddelat av Sissa Andersson, Skillinge, Skåne.

² Meddelat av W. Sjöberg, Replot, Finland.

³ Meddelat av f. lantbrukaren T. G. Petersson, Hångers sn, Småland.

⁴ Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, Berlin 1914, s. 69 (Sydschleswig).

⁵ Meddelat av Arnold Olsson, N. Orust, Bohuslän.

⁶ Hembygden 1911. Helsingfors. Minnen från Tarjärvs sn, s. 79.

sålt ett par oxar till en person, som vid hemkomsten tog av sig båda sina strumpeband och lade dem längs ladugårdströskeln, innan han lät oxarna gå in, för att de ej skulle gå över någon gärdesgård, så länge han hade dem.¹

Vid klippning av får bruka kvinnorna lossa sina strumpeband och därmed sammanbinda fårens ben, och för att hindra getter från att gå över hägnader sammanbindas deras ben på särskilt sätt med strumpeband. Vid vägning av fårull och av smör och andra matvaror läggas tvänne strumpeband i kors på golvet och därefter det som skall vägas på det sålunda bildade korset, varefter bandens ändar hopknytas och trädas på betsmånet och väges.² Havande kvinnor få dock icke väga i strumpeband.³

I Oberpahlen, Livland, var det vanligt, att bruden vid hemkomsten av svärföräldrarna fördes omkring i ladugården och visades de för henne bestämda djuren, vilka voro betecknade med brokiga gördlar eller strumpeband.⁴

Strumpeband är bra för mycket. Även mot spöken, gengångare och onda andar kunna de skydda. Om en tysk dam, vilken levde i början av 1700-talet omförmäles, att hon brukade binda fast dörrlåset med sina strumpeband för att hålla spökerna på avstånd.⁵ Och de döda har man brukat hindra från att gå igen genom att med ett strumpeband binda ihop deras ben vid knäna. Hade en avliden levat mycket ogudaktigt, hopfästes därtill även likets bägge stortår och smalben med ett strumpeband.⁶ Var man rädd för att kreaturen skulle bli förgjorda, skulle man binda ett strumpeband om halsen på dem och föra dem omkring en jordfast sten.⁷ Att onda andar ibland kunde fara in i korna ha vi ju ovan sett.

¹ Aftonbladets Halvveckouplaga 19/5 1919. (Lasse i Skogen.)

² Meddelat av W. Sjöberg, Replot, Finland.

³ Feilberg, anf. arb. s. 380.

⁴ Gebräuche der Esten bei ihren Hochzeiten wie sie in der Oberpahlenschen Gegend gefeiert werden (aus der Zeitschrift Inland 1844 n:o 1 och 2). Festschrift der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, Dorpat 1888, s. 380.

⁵ Zedlers Universal Lexikon, Leipzig o. Halle 1744. 1086, T. XL.

⁶ Meddelat av W. Sjöberg, Replot, Finland.

⁷ S. Landtmanson, Skrock och gammaldags bruk i Gillstads sn, Västergötland. Uppsala Landsmålsarkiv.

»Jättesar» eller jättekvinnor bruka ta av sig strumpebandet och knyta in en sten i och slunga mot kyrkor,¹ och när häxor på olovliga vägar ville förskaffa sig mjölk, behövde de bara ta ett strumpeband och mjölka ur.² Det var mycken trolldom som strumpebandet kunde begagnas till. Så berättas det om häxmästare, att de ej bundo strumpebandet om det ena benet, och en gång måste fan vänta med att taga en trollkarl han skulle ha med sig, till dess att denne fått sitt strumpeband bundet, så länge det var löst, hade fan ingen makt med honom.³ Genom att aldrig binda mer än sitt ena strumpeband kunde man lära sig »mer än sitt Fadervår».⁴ De präster, som hade gått i »den svarta skolan i Wittenberg», brukade kännas igen därpå att de icke bundo strumpebandet om det högra benet.⁵ Och genom att lösa vänstra strumpebandet kunde man vinna i kortspel.⁶

Att nu strumpebandet kunde besitta en sådan märkvärdig makt, att det kunde användas vid botandet av människor och djur, för att nu inte tala om allt annat, det har folktron helt naturligt haft sina funderingar över, och säges det bero därpå, att den »heli Birgitta» var den första som burit strumpeband.⁷ Att ett strumpeband särskilt skulle kunna betvinga de döda har man i Finland velat sätta i samband med en legend, som talar om att Jungfru Maria, som fruktade att hennes son skulle »gå igen» efter döden, långfredagsnatten skulle ha spunnit strumpeband åt Jesus för att ombinda hans ben, så att han ej skulle kunna gå bort ifrån henne. Om detta strumpeband talas även i en gammal formel, som tros skydda mot getingstyng, där det bland annat heter: »ja' ska' bind din skarpa tand med dett strumpeband fru Maria spann om en långfredagsnatt».⁸

Såsom av ovanstående framgår, har strumpebandet, såväl brudens som det vardagliga, spelat en ej blott i klädedräkten viktig roll,

¹ Meddelat av fil. lic. T. Eriksson, Uppsala.

² S. Landtmanson, anf. arb.

³ W. Gregor, Notes on the Folklore of the North East of Scotland, London 1881.

⁴ Thiele, Danmarks Folkesagn, Köpenhamn 1843, s. 338.

⁵ Thiele, Den danske Almues overtroiske Meninger. Köpenhamn 1860, s. 623.

⁶ Feilberg, anf. arb.

⁷ Meddelat av Arnold Olsson, N. Orust, Bohuslän.

⁸ Meddelat av W. Sjöberg, Replot, Finland.

utan visa numera bortlagda seder och bruk och vid detsamma knuten folktro, att det även ansetts äga en stor inneboende magisk kraft och såsom sådant haft stor betydelse med avseende på äktenskap och barnsbörd. Vilket strumpeband som helst dugde dock ej härvidlag, utan skulle det vara ett begagnat, helst av en kvinna och vanligen ett som burits av en brud. Vål förekom det även, att en mans strumpeband, såsom brudgummens, kunde användas vid allehanda kurer, men kvinnornas ansågos likvisst såsom mera verk samma och besittande större magisk kraft. Särskilt blev detta förhållandet med de band som burits av brudar, av kvinnor med många barn o. s. v. I människans kropp innebor en mystisk kraft, som meddelar sig till de klädesplagg hon bär, och ju intimare den beröring är, i vilken dessa komma, ju närmre samhörighet de ha med människokroppen, ju starkare blir även den kraft som på dem överföres, och det i intim kontakt med människokroppen komma plagget blir som en del av människan själv. Vid de kurer, som av kloka gubbar eller gummor bruka utföras är det ju ofta vanligt, att dessa ej behöva se den sjuke utan nöja sig med något av dennes hår eller naglar eller ock tillhörande klädesplagg såsom en skjorta, ett strumpeband o. s. v.

Den i strumpebandet befintliga mystiska kraften blev än ytterligare förstärkt genom knytandet, vilket ju är ett urgammalt och än i dag brukligt magiskt medel. Hos de gamla romarne brukade brudens gördel fästas samman med en särskilt kraftigt verkande knut, herkulesknuten, vilken mannen vid biläget skulle lösa, och som ansågs skydda mot allt ont. Men knytningen var ej blott till bot, utan kunde även vara till sot, och ibland kunde all knytning vara farlig och bindande. Allmänt utbredd är sålunda den föreställningen, att knutar hindra en havande kvinnas förlossning; redan hos de gamla indierna förefanns denna tro.¹ För att underlätta barnafödandet skulle alla knutar upplösas, ej blott på den blivande modren utan även alla i huset befintliga. Redan vid bröllopet företogs i detta syfte en mängd magiskt-symboliska handlingar.

¹ W. Caland, *Altindisches Zaubermittel*. Amsterdam 1900, s. 108. Hj. Öhrvall, *Om knutar*. Stockholm 1916, s. 202, 203.

Strumpebandets lossande frigjorde magiska krafter, själve Belzebub kunde ju ej komma åt sitt utsedda byte, så länge trollkarlen i fråga hade sitt ena strumpeband löst. Och med brudstrumpebandets uppknytande skedde symboliskt ett frigörande av magiska krafter. Men endast vid bröllopet skulle det ske, det ansågs opassande om en kvinnas strumpeband annars lossnade, så att hon tappade det, och det tillfälliga lossnandet av en persons strumpeband har blivit till dåligt förebud.

Den roll brudstrumpebandet sålunda spelat går långt tillbaka, till detsamma knutna seder och folktro visa hän till tider långt före själva strumpebandets uppkomst, ty detta kan ju ej ha funnits tidigare än det blev brukligt att begagna strumpor eller därmed liknande plagg. När under medeltiden strumpor började att användas är emellertid — oss veterligen — ännu ej utrett, men att strumpebandet var i bruk i England under 1300-talets första hälvt torde ju av strumpebandsordens instiftande kunna tagas för givet, och enligt en i Zedlers år 1744 utgivna *Universal Lexikon*¹ befintlig uppgift skulle strumpebandet än tidigare ha varit känt i Tyskland. Där uppgives nämligen, att strumpeband finnas omnämnda bland »Gerade Stücken» i den gamla sachsiska rättsboken »Sachsen Recht» eller »Sachsenspiegel», vilken skrevs i början av 1200-talet (omkr. 1215—1235). Stämmer denna uppgift med verkliga förhållandet, borde ju strumpeband redan i slutet av 1100-talet där varit i bruk.

Men än längre tillbaka torde dock ceremonien med brudstrumpebandets lossande vara att spåra. Om än vid det ena strumpebandets avtagande, ty ursprungligen var det ju blott ett som berövades bruden, tanken på detta som en slags skyddsåtgärd mot onda makter kan ha spelat in, ty dygnet strax efter vigseln ha trollen mest makt, och då kunde fienden ibland rent av fördärva brudfolket,² så torde emellertid brudstrumpebandets avtagande haft en än djupare betydelse, i det att brudstrumpebandet antagligen övertagit den roll som den jungfruliga gördeln en gång haft hos de gamla folken. Lossandet av brudens strumpeband blir alltså liktydigt med jungfru-

¹ Zedler, *anf. arb.*

² Ant. av E. Grip (Torsåker, Gästrikland) i Uppsala Landsmålsarkiv.

lighetens avläggande.¹ Den en gång i magiskt-symboliskt syfte företagna handlingen övergick sedermera till att bliva enbart symbolisk. Omsider kan sålunda brudstrumpebandet, vars lösande, såsom vi sett, ursprungligen utgjorde riten, till och med bli till en symbol för det äktenskapliga bandet, som vid »den ljufva sammanvigningen» sammanknyter äkta makar med »en oupplöslig äkta knut», »som sielwer Herren Gud fast bundit hafwer så», som det heter i ovan anförda gamla kväde.²

¹ Jfr Shakspeare's Dramatiska arbeten. C. A. Hagbergs övers Lund 1851 s. 357. Stormen IV: 1.

² Anf. brudskrift 1719. Jämtlands Bibliotek, Östersund.

Fig. 11. Brudstrumpeband, 1800-talets mitt. Pärl- och metalltrådsbroderi. Med initialerna M. E. T. O. L. T. Nord. M. 22,324 a.